

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 6.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.6.23

УДК 338.2:65.01

Н. Л. Фролова,

к. е. н., старший викладач кафедри управління та адміністрування, Навчально-науковий інститут «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID ID: 000-0002-5366-3006

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

N. Frolova,

PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Management and Administration, Karazin Business School, VN Karazin Kharkiv National University

CONCEPTUAL PROVISIONS FOR ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE

У статті відзначено, що новим випробуванням для України, яке призвело до посилення соціально-економічної нестабільності в країні і ринкової турбулентності в бізнес-середовищі, стала збройна агресія і ведення активних бойових дій на території країни. Проаналізовано сучасний стан суб'єктів малого та середнього підприємництва і встановлено, що на сьогодні відновленню бізнесу і забезпеченню його стабільного розвитку стоять на

заваді загрози руйнування підприємств і неможливості забезпечити безпечну роботу персоналу, відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів, обмеженість фінансового капіталу і загалом непрогнозованість подальшого розвитку ситуації в Україні. Зважаючи на появу нових загроз та ризиків стабільному функціонуванню суб'єктів малого і середнього бізнесу доведено, що на сучасному етапі важливого значення набуває формування концептуальних положень забезпечення економічної безпеки суб'єктів даної сфери з урахуванням трансформаційних змін у бізнес-середовищі їх розвитку. Ґрунтуючись на існуючих наукових напрацюваннях і враховуючи стратегічні пріоритети розвитку малого та середнього бізнесу визначено мету, основні завдання та інструменти забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого і середнього підприємництва. Дані положення покладено в основу концепції забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу, впровадження якої сприятиме стабілізації їх стану і забезпеченню сталого функціонування в довгостроковій перспективі.

The article notes that a new test for Ukraine, which led to increased socio-economic instability in the country and market turbulence in the business environment, was armed aggression and active military operations on the territory of the country. The current state of small and medium-sized businesses is analyzed and it is established that today the restoration of business and ensuring its stable development are hindered by the threat of destruction of enterprises and the inability to ensure safe work of personnel, the lack of a sufficient number of solvent customers, limited financial capital and in general the unpredictability of further development of the situation in Ukraine. Taking into account the emergence of new threats and risks to the stable functioning of small and medium-sized businesses, it is proved that at the present stage, it is important to form conceptual provisions for ensuring the economic security of subjects in this sphere, taking into account transformational changes in the business environment of their development. Based on existing scientific developments and taking into account strategic priorities for the development of

small and medium-sized businesses, the goals, main tasks and tools for ensuring the economic security of small and medium-sized businesses are defined. The goal of ensuring the economic security of small and medium-sized businesses is to overcome the manifestations of the crisis in this sector and promote the sustainable growth of small and medium-sized businesses by predicting possible changes in the external and internal environment of their functioning, timely responding to identified challenges and blocking possible problems, identifying and applying effective tools to ensure sustainable development and competitiveness of small and medium-sized businesses in the market. It is indicated that to achieve this goal, it is necessary to ensure financial and economic stability, innovation activity, investment attractiveness, and socially responsible management of small and medium-sized businesses. These provisions form the basis of the concept of ensuring economic security of small and medium-sized businesses, the implementation of which will help stabilize their condition and ensure sustainable functioning in the long term.

Ключові слова: *малий та середній бізнесу, економічна безпека, загрози, турбулентність, концептуальні положення, інструменти.*

Keywords: *small and medium-sized businesses, economic security, threats, turbulence, conceptual provisions, tools.*

Постановка проблеми. Завершення складних трансформаційних процесів в Україні і становлення стійкої конкурентоспроможної економіки на сьогодні обмежується поглибленням соціально-економічної кризи в країні і поширенням негативних тенденцій у середовищі функціонування суб'єктів господарювання, наростання яких є результатом реалізації державою протягом багатьох років неефективної економічної політики, у т.ч. у сфері малого і середнього бізнесу.

Новим випробуванням для України, яке призвело до посилення соціально-економічної нестабільності в країні і ринкової турбулентності в бізнес-середовищі, стала збройна агресія і ведення активних бойових дій на

території країни. Загальні прямі втрати малого та середнього бізнесу з початку збройної агресії оцінюються у 85 млрд дол. Близько 46,8 % підприємств зупинені або майже зупинені порівняно з довоєнним періодом [1]. Відновленню бізнесу і забезпеченню його стабільного розвитку стоять на заваді загрози руйнування підприємств і неможливості забезпечити безпечну роботу персоналу, відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів, обмеженість фінансового капіталу і непрогнозованість подальшої ситуації в Україні.

З огляду на появу нових загроз та ризиків стабільному функціонуванню суб'єктів малого і середнього бізнесу важливого значення набуває формування концептуальних положень забезпечення економічної безпеки суб'єктів даної сфери з урахуванням трансформаційних змін у бізнес-середовищі їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу наразі приділяють активну увагу українські вчені, серед яких: В. Дикань, О. Ареф'єва, І. Воловельська, В. Дергачова, Т. Жукова, Б. Іванюк, М. Камлик, О. Маковоз, В. Третяк та ін. [1-19]. Вченими досліджено питання сутності, основних принципів та завдань щодо забезпечення економічної безпеки підприємств та підприємницької діяльності, розглянуто ключові підходи та механізми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в умовах невизначеності. Поряд з цим, зважаючи на нові для національної економіки в цілому і суб'єктів малого та середнього бізнесу зокрема виклики, пов'язані зі станом війни та розширенням її територіальних меж, доцільно приділити увагу перегляду концептуальних аспектів забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу і визначенню інструментів їх сталого зростання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розроблення концептуальних положень забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього підприємництва в умовах наростання зовнішніх та внутрішніх загроз.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан суб'єктів малого та

середнього бізнесу засвідчує неготовність останніх до протистояння таким масштабним загрозам як пандемія коронавірусу, на що вказує значне скорочення обсягів роботи, зниження ділової активності, збитковість бізнес-суб'єктів та їх банкрутство, зростання безробіття і темпів трудової міграції населення.

Як результат, не готовий до нових турбулентних коливань сектор малого та середнього бізнесу сьогодні перебуває у вкрай складному стані. Внаслідок активних бойових дій значна кількість підприємств зазнала руйнувань, інші – практично зупинили роботу або були вимушені провести релокацію бізнесу в більш безпечні регіони. Відповідно до даних опитування бізнесу за період 25.05-10.06.2022 р. 19 % суб'єктів були вимушені здійснити релокацію. Лише 33,4 % респондентів вказують на поступову адаптацію до роботи в умовах війни і реалізацію стратегій їх розвитку відповідно до нових реалій. Поряд з цим зафіксовано і негативну тенденцію скорочення персоналу (близько 20 % співробітників опитаних підприємств вивільнено, у т.ч. з причини залучення до лав ЗСУ), відправлення працівників у відпустку (20 %) і оптимізації витрат на оплату праці (27 % працюють на умовах скорочення заробітної плати) [1].

Як свідчать статистичні дані в останні тижні бізнес розпочинає оговтуватися після масштабних потрясінь на тлі війни. Поступово відновлюються темпи реєстрації нових суб'єктів господарювання, зокрема фізичних-осіб підприємців. Зокрема за березень-квітень зареєстровано 16890 нових бізнес-суб'єктів, з яких 16 % у м. Києві, 10,7 % – у Львівській обл., 7,8 % – Дніпропетровській обл., 6,5 % – Харківській обл. і 6,0 % – Київській обл. У зв'язку з подіями більш привабливими для здійснення підприємницької діяльності регіонами визнано м. Київ, Львівську, Київську, Хмельницьку, Чернівецьку, Полтавську, Івано-Франківську, Тернопільську, Черкаську та Волинську області [20].

На тлі посилення зовнішніх і внутрішніх загроз стабільному функціонуванню суб'єктів малого та середнього підприємництва останніми визнано доцільність перегляду ключових засад управління їх діяльністю і

зосередження уваги на такому важливому аспекті як забезпечення економічної безпеки бізнесу. З огляду на це важливого значення набуває перегляд концептуальних аспектів забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Вченими на сьогодні сформовано значний теоретичний базис забезпечення економічної безпеки підприємства. Зокрема М. Камлик розглядає дане поняття з точки зору спроможності підприємства розвиватися та працювати в умовах постійно мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища [9]. У науковій праці [10] йде мова про економічну безпеку підприємства як комплексну характеристику, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства. О. Ареф'єва та О. Шнипко визначають дане поняття як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який формується адміністрацією та персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру [5]. Н. Фокіна та В. Бокій зазначає, що економічна безпека – це стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування засобом належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу [16]. У дослідженні [15] економічну безпеку підприємства запропоновано розглядати як стан його виробничо-господарських ресурсів та підприємницьких здібностей, при якому забезпечується найефективніше їх використання, успішне та вчасне протистояння можливим ризикам і загрозам, що дасть можливість підприємству досягти поставлених цілей та завдань відповідно до обраної ним стратегії розвитку.

Деякі вчені розглядають економічну безпеку підприємства з точки зору розвитку конкурентних переваг і відповідності потенціалу підприємства стратегічним цілям та завданням його функціонування. Дану точку зору

відображено в науковій праці [11], в якій вченим зазначено, що наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням забезпечать йому певний рівень економічної безпеки. Колектив авторів [12] підкреслюють, що досягнення підприємством стійких конкурентних переваг дає йому можливість своєчасно і ефективно адаптуватися до умов мінливості ринкового середовища, протистояти кризовим явищам в економіці і розвиватися при несприятливих умовах, а отже, забезпечувати необхідний рівень економічної безпеки.

Окрім ресурсно-функціонального, безпекоорієнтованого, стійкісного та конкурентного підходів до трактування економічної безпеки виділяють і гармонізаційний підхід, що передбачає розгляд даного поняття з точки зору гармонізації інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища, фінансовий – пов'язаний із спроможністю підприємства реалізувати фінансові інтереси і забезпечувати фінансову стійкість його функціонування. У наукових публікаціях відображено й синергійний підхід, що визначає економічну безпеку як стан економічної системи підприємства, який характеризується стабільністю та ефективністю усіх бізнес-процесів підприємства, наявністю конкурентних переваг, зумовлених ефективним використанням ресурсів, що на основі синергійного ефекту дозволяє протистояти негативним проявам зовнішнього та внутрішнього середовища і забезпечує одержання максимальної економічної вигоди для підприємства в теперішньому і майбутньому періодах [19].

У свою чергу, Б. Іванюк [8] розглядає безпосередньо економічну безпеку бізнесу з позиції функціонального та захисного підходів як умови функціонування суб'єкта господарювання, за яких забезпечується стійкий розвиток бізнесу, ефективне використання усіх видів наявних ресурсів підприємницьких можливостей, гармонізації інтересів бізнесу, спрямовані на захист від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпек.

Розглядають вчені й питання визначення ключових аспектів забезпечення економічної безпеки, серед яких виділяють: стратегічне планування і

прогнозування, стратегічне управління, антикризове управління. Зокрема Л. Кургузенкова [10] зазначає, що в основі сучасної моделі економічної безпеки підприємства мають бути такі аспекти як антикризове і стратегічне управління. О. Черевко в основу стратегії фінансово-економічної безпеки покладено етапи стратегічного планування з урахуванням стратегічних цілей підприємства [17].

У свою чергу, Р. Шкребень виокремлює критерії-ознаки фінансово-економічної безпеки для ефективної реалізації, удосконалення та оновлення бізнес-процесів: достатності і ефективного використання фінансових, техніко-технологічних, інформаційних, організаційних та людських ресурсів; стійкості та адаптивності за рахунок усвідомлення небезпек і загроз, розробки інструментарію для їхнього подолання; інноваційної активності та управлінської компетентності через розвиток бази знань, досвіду [18].

Цікавим з практичної точки зору є підхід до забезпечення економічної безпеки підприємства на засадах антикризового управління. Відповідна точка зору відображена в наукових публікаціях таких вчених як В. Дергачова [6], Т. Жукова [7], Л. Кургузенкова [10], Т. Сак, Л. Ющишина [13] та ін. Вчені, відзначаючи превентивний та антиципативний характер антикризового управління, доводять ефективність застосування його інструментів для забезпечення економічної безпеки бізнесу і підтримання її на належному рівні.

Грунтуючись на існуючих наукових напрацюваннях і враховуючи стратегічні пріоритети розвитку малого та середнього бізнесу, метою забезпечення економічної безпеки малого та середнього підприємництва слід визначити подолання проявів кризи в даному секторі і сприяння сталому зростанню суб'єктів малого та середнього бізнесу шляхом прогнозування можливих змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі їх функціонування, своєчасного реагування на виявлені виклики і блокування ймовірних проблем, виявлення та застосування ефективних інструментів забезпечення стійкого розвитку і конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього бізнесу на ринку. Для реалізації зазначеної мети необхідно забезпечити фінансово-економічну стійкість, інноваційну активність, інвестиційну привабливість,

соціально-відповідальне господарювання суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Останнє потребує: по-перше, ґрунтовного дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єктів малого та середнього підприємництва, ідентифікації та оцінювання ризиків і загроз їх стабільному функціонуванню; по-друге, аналізу та оцінювання потенціалу економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу; по-третє, моделювання та прогнозування стану економічної безпеки за ключовими компонентами; по-четверте, розроблення стратегії управління економічною безпекою суб'єктів даного сектору і механізму її реалізації, застосування дієвих методів та інструментів управління економічною безпекою, оцінювання їх ефективності; по-п'яте, розроблення рекомендацій щодо напрямів удосконалення системи управління економічною безпекою суб'єктів малого та середнього підприємництва .

Серед традиційних методів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання слід звернути увагу на страхування, локалізацію, хеджування, диверсифікацію, реорганізацію, аутсорсінг. У розрізі визначених компонентів слід визначити такі дієві інструменти забезпечення економічної безпеки малого та середнього бізнесу: фінансово-економічна стійкість (стратегічне планування, стратегічне управління активами, стратегічне прогнозування, фінансова санація, оптимізація витрат, ощадливе виробництво, реінжиніринг, ресурсозберігаючі технології, оптимізація джерел фінансування та ін.), інноваційна активність (інноваційні проєкти, цифрова модернізація бізнес-процесів, цифрова трансформація бізнес-моделі, цифрова культура бізнесу, персоніфікація послуг, мотивація працівників до генерації інноваційних ідей та ін.), інвестиційна привабливість (дієва інвестиційна стратегія, сучасні механізми державно-приватного партнерства, співфінансування, краудфандинг, спільні інвестиційні проєкти з клієнтами, управління діловою репутацією, цифрова інвестиційна платформа співпраці стейкхолдерів та ін.), соціально-відповідальне господарювання (антикорупційна програма, кадрова стратегія, соціальні проєкти, благодійна діяльність, кодекс якості, професійний етичний

кодекс, програми соціального розвитку, екологічні інвестиції тощо).

Висновки. Таким чином, новим випробуванням для України, яке призвело до посилення соціально-економічної нестабільності в країні і ринкової турбулентності в бізнес-середовищі, стала збройна агресія і ведення активних бойових дій на території країни. Проаналізовано сучасний стан суб'єктів малого та середнього підприємництва і встановлено, що на сьогодні відновленню бізнесу і забезпеченню його стабільного розвитку стоять на заваді загрози руйнування підприємств і неможливості забезпечити безпечну роботу персоналу, відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів, обмеженість фінансового капіталу і загалом непрогнозованість подальшого розвитку ситуації в Україні. Зважаючи на появу нових загроз та ризиків стабільному функціонуванню суб'єктів малого і середнього бізнесу доведено, що на сучасному етапі важливого значення набуває формування концептуальних положень забезпечення економічної безпеки суб'єктів даної сфери з урахуванням трансформаційних змін у бізнес-середовищі їх розвитку. Ґрунтуючись на існуючих наукових напрацюваннях і враховуючи стратегічні пріоритети розвитку малого та середнього бізнесу визначено мету, основні завдання та інструменти забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого і середнього підприємництва. Дані положення покладено в основу концепції забезпечення економічної безпеки суб'єктів малого та середнього бізнесу, впровадження якої сприятиме стабілізації їх стану і забезпеченню сталого функціонування в довгостроковій перспективі.

Література

- 1 Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. *Дія.Бізнес: веб-сайт*. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna> (дата звернення: 15.06.2022).
- 2 Дикань В. Л., Воловельська І. В., Маковоз О. В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 266 с.
- 3 Дикань В. Л., Воловельська І. В. Основні цілі системи економічної

безпеки залізничного транспорту в постіндустріальний період. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021. № 75. С. 7-15.

4 Дикань В. В., Фролова Н. Л., Цзян Пань. Забезпечення економічної безпеки малого та середнього бізнесу в умовах цифровізації. *Інфраструктура ринку*. Вип. 62/2021. С. 21-27. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/62_2021/6.pdf (дата звернення: 20.06.2022).

5 Ареф'єва О. В., Шнипко О. С. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 3 (57). С. 57–63.

6 Дергачова В. В., Колешня Я. О. Економічна безпека підприємства на засадах антикризового управління. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 3 (25). С. 27-34.

7 Жукова Т. А., Басанець І. В., Плікус І. Й. Антикризове управління в забезпеченні фінансової безпеки бізнесу. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 1. С. 58-67.

8 Іванюк Б. М. Формування економічної безпеки бізнесу в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Полтава, 2021. 227 с.

9 Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.

10 Кургузенкова Л. А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. *Економіка і суспільство*. 2015. № 1. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/1_ukr/06.pdf (дата звернення: 05.06.2022).

11 Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку. *Економіст*. 2005. № 2. С. 52–56.

12 Петухова О. М., Сілакова Г. В. Формування конкурентних переваг як фактор забезпечення рівня економічної безпеки підприємств. *Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та проектах*: матеріали V Міжнар.

наук.-практ. конф. (19–20 вересня 2019 р., м. Одеса). Одеса : Фенікс, 2019. С. 70–73.

13 Сак Т., Ющишина Л. Механізм антикризового управління в умовах забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 2. С. 66-74.

14 Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. 2010. № 1. С. 6-8.

15 Фень К. С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Подільський державний аграрно-технічний університет. Кам'янець-Подільський, 2018. 273 с.

16 Фокіна Н. П., Бокій В. І. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 8. С. 111–114.

17 Черевко О. В. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3302> (дата звернення: 17.06.2022).

18 Шкребень Р. П. Формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2021. 252 с.

19 Ярославський А. О. Формування механізму управління економічною безпекою підприємств: дис. ... д-ра філософії: 051 – економіка / Вінницький національний аграрний університет. Вінниця, 2020. 228 с.

20 Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців. *Дія.Бізнес: веб-сайт*. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/vijna-ta-regioni-ukraini-ak-zminuetsa-privablivist-dla-pidpriemciv> (дата звернення: 15.06.2022).

References

- 1 *business.diia.gov.ua: web-site* (2022), “State and needs of business in war conditions: survey results”, available at: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna> (Accessed 15 June 2022).
- 2 Dykan, V.L., Volovelska, I. V. and Makovoz, O. V. (2011), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraine.
- 3 Dykan, V.L. and Volovelska, I. V. (2021), “Main goals of the railway transport economic security system in the post-industrial period”, *Bulletin of Transport and Industrial Economics*, vol. 75, pp. 7-15.
- 4 Dykan, V. V., Frolova N. L. and Tszian Pan (2021), “Ensuring the economic security of small and medium-sized businesses in the context of digitalization”, *Market infrastructure*, vol. 62/2021, pp. 21-27, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/62_2021/6.pdf (Accessed 20 June 2022).
- 5 Arefieva, O. V. and Shnypko, O. S. (2006), “Development contradictions as the main source of threat to the security of the equilibrium of economic systems”, *Actual problems of the economy*, vol. 3 (57), pp. 57–63.
- 6 Derhachova, V. V. and Koleshnia, Ya. O. (2018), “Economic security of the enterprise based on the principles of anti-crisis management”, *Economy. Management. Business*, vol. 3 (25), pp. 27-34.
- 7 Zhukova, T. A., Basanets, I. V. and Plikus, I. Y. (2021), “Crisis management in ensuring financial security of businesses”, *Bulletin of SSU. Economy Series*, vol. 1, pp. 58-67.
- 8 Ivaniuk, B. M. (2021), *Formuvannia ekonomichnoi bezpeky biznesu v Ukraini* [Formation of economic security of business in Ukraine], PhD Thesis, Economics and national economy management, National University “Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.
- 9 Kamlyk, M. I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt* [Economic security of entrepreneurial activity. Economic and legal aspect], Atika, Kyiv, Ukraine.

10 Kurhuzenkova, L. A. (2015), “Economic security of the enterprise: the essence and factors of formation of its corresponding level”, *Economy and society*, vol. 1, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/1_ukr/06.pdf (Accessed 05 June 2022).

11 Lokhanova, N. (2005), “Enterprise economic security management system: problematic issues, development concept”, *Economist*, vol. 2, pp. 52–56.

12 Pietukhova, O. M. and Silakova, H. V. (2019), “Formation of competitive advantages as a factor of ensuring the level of economic security of enterprises”, *Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Perspektyvy efektyvnykh upravlinskykh rishen u biznesi ta proektakh”* [Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference “Prospects for effective management decisions in business and projects”], Feniks, Odesa, Ukraine, pp. 70–73.

13 Sak, T. and Yushchyshyna, L. (2019), “Mechanism of anti-crisis management in the context of ensuring the economic security of the enterprise”, *Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University*, vol. 2, pp. 66-74.

14 Tretiak, V. V. and Hordiienko, T. M. (2010), “Economic security: the essence and conditions of formation”, *Economy and state*, vol. 1, pp. 6-8.

15 Fen, K. S. (2018), *Formuvannia i zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv kharchovoi promyslovosti* [Formation and strengthening of economic security of food industry enterprises], PhD Thesis, Economics and enterprise management (by type of economic activity), Podillia State Agrarian and Technical University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.

16 Fokina, N. P. and Bokii, V. I. (2003), “Economic security of an enterprise is the most important component of financial stability”, *Actual problems of the economy*, vol. 8, pp. 111–114.

17 Cherevko, O. V. (2014), “Strategic management of financial and economic security of the enterprise”, *Efficient economy*, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3302> (Accessed 17 June 2022).

18 Shkreben, R. P. (2021), *Formuvannia finansovo-ekonomichnoi bezpeky*

biznes-protsesiv pidpriemstva [Formation of financial and economic security of business processes of the enterprise], PhD Thesis, Economics and enterprise management (by type of economic activity), Semyon Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, Ukraine.

19 Yaroslavskyi, A. O. (2021), Formuvannia mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv [Formation of a mechanism for managing the economic security of enterprises], PhD Thesis, Economics, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine.

20 *business.dia.gov.ua: web-site* (2022), “War and regions of Ukraine: How the attractiveness for entrepreneurs is changing”, available at: <https://business.dia.gov.ua/cases/novini/vijna-ta-regioni-ukraini-ak-zminuetsa-privablivist-dla-pidpriemciv> (Accessed 15 June 2022).

Стаття надійшла до редакції 24.06.2022 р.